

Tuppen gal hön kakka
 Fjäderfä kakka skrotas ges fjätra
 Ståttor samas skinka spisar jutor myckelvar
 Hundar galu
 Svin grömta. gästa

20

D. Några uttryck med afseende på

brunst dräktighet födselakku.
 e mer vel ha hönst a dröta fjälar
 Stöar
 e ko vel löpa (ho a tid) a ikalo rätur kalvar
 e fara ränor a ign lamar
 a ilam
 e jet rändr a ign fjedar
 e kuta rändr a fjätlasten fjätlar
 e so rjutor a grästa grisar
 e hynad rändr a valpustin valpar.

du ratar ba lce
 runt ?

E. Namn på husdjur.

Utom vanliga personnamn, som ofta ges åt
 kreaturen, finnas äfven andra, som ha afseende på dem

(b)

Öfversigt

utseende

a) Namn på hästar.

Hannar	Honor	Hannor	Honor
bläsön	bläsa	gula	gula
svafön	sväfa	branta	branta
	pala		blända

b) Namn på nötkreatur.

Hannar	Honor	Hannar	Honor
jälmon	jälma	gan	gan
röls	röla	grilön	grila
kulön	kula	briskön	briska
(om ko utan horn)		späton	späta
Säges vara kullat, kulla kullka)			bransjona
	krona		rygga.

F. Smek- och lockord till husdjur.

Smeknamn förekomma inte så ofta, dock får man
 höra ex. pald pald på hästar, kudd omkatta, nadd om gräs.
 Man replar på hästar. Står man skv locka på korra
 ropar man dem vid namn. Får lockas med södra

had = ?
 eller kram psyk
 korra bevara
 kam lild kudd
 titt Typsa

G. Sjukdomar och fel hos nötkreatur.

Hästar kunna få kvark, spåten, kolik, yälön. De kunna bli smekftata, ha jethals, vara bakbenta, ha godben. stuyplante bakbentor

Nötkreatur kunna få råpsot, råfsuka, baljsuka (det sistnämnda ordet kommer af ordet bal röt. de balu kam or annor väjan (med urinen)) myelbran, kunna drabbas af skötst (skott, hastigt påkommen sjukdom, hvar till man inte kan märka orsaken. svejrygad.

Skinen kunna få råfsuka, myeljsuka. Svinafsuka. Fären få gra

20. Däggdjur.

A. Benämningar m. m.

Björnen, björn, har icke funnits i Socknen i mannaminn. Men minnet af vargane, vargen, lever kvar. Efter honom fick man gi skalgen (ga i skal). Man satte då ut varganet till att fånga honom i. Ibland gräde man rävgräpar (räv-grap) öfvertäckta med

avoc?
Torn
?
Mint

felar uti juna spröt, en seks ana jypow a brajerade m. vanit, så att vargen inte kunde ta sig upp. Vid en päle i midten band en anka som lockbete.

Räffen, räv, däremot finns ännu kvar och gör ganska ofta skada. Hans lo kallas rävhyha. För att kunna skjuta honom, lägger man ibland ut något dött djur, et ludor (ludra på hunden) exempelvis en luvong (gammal utkörd häst).

För hararne, hara, sättes ut smårar.

Några namn på däggdjur.

Mård mard - or

Fesla mala - or lekat - or vafsa - or

Uller uter utra

Mullvad mulvadur muldork - a

Gräfling gräfling - a

Sjelkotte sköto - a

Mus mus mos

Räta rötta rötter

ry
rävarakador
ä
u
202
g

Äly äly - a
 Kanin hemahand kanin
 Rädjur räjet räjetör
 Flädermus flädermus matblaka ör
 Hjort jort - a
 Lökarer lökarer - a.

B Kroppsdelar hos däggdjur.

Hårbeklädnaden benämnes: har, pels, lya, ul, ray,
 tagel, ma.
 Hufud huud, svanahus.
 Horn horn, kvick, muti kallas kvick och skiv.
 Öron öra, djuren kunna ha musor, vara slökta.
 Nos nos, hos svin trynd, hos pottreutar, musk, hos
 hästar stranden (nasborra på hästen)
 Hals hals
 Strupe strupe, matstrupen molasa.
 Bringa bringa
 Bröst bröst

? = ?

Juffer juffer, Spenar spenar eller patar (ungen
 säges papa eller dia).

Mälhor	mälto, ronta	leper	levar
	mälten	lunga	lunga
	nyure	varmskan	
	taly	varator	
	ister	lsten	lsten, brar
	vamb	vam	
	löpningen	löp (i kaka)	
	löpningen	löp	
	larmar	larmar, smätarmar	smätarmar

Låpader låpader, låta
 Buk buk, ryggrasa
 Länd länd
 Lymsta lymsta
 Bog bog, bogblad bogbla
 Marke marke
 Hof hov
 Klöf klöf, lathlöpar lathlöpa

?

Framben framben
 Bakken bakken karlek kale
 Svans svans. hästastekel (rampen som man
 som vaktar på.)
 Blod poet.
 Vid en kalps födelse kommer först vattnet ut,
 sedan kalpen, omgifven af lätta, till slut af torbyta.

21. Fåglar.

A. Namn på fåglar.

And	an	änd	Ringduva	ringduva
Svan	svan	svand	Famduva	hemduva
Beckasin	beckasin	-or	Glada	glada -or
Bofink	bofink	-a	Gök	gök -a
Bomhare	bomhare	-a	Hjärpe	hjärpe -a
Dufva	duva	-or	Haja	haja -or
Bläckfå	bläckfå		Kräk	kräk -or
Skogsdufva	skogsdufva		Kräka	kräka -or

gröngrön
 grönsvart
 hakspatzen
 kungsfågel
 siffriga

Lärka	lärka	-or	Örn	örn -a
Morkulla	morkulla	-or	Ugla	ugla
Nattskrika	nattskrika	-or	Nattuggla	nattuggla
Örn	örn	-a	Kattuggla	kattuggla
Skata	skata	-or	Haruggla	haruggla
Sparv	sparv	-a	Sädesörln	sädesörln
Gulsparr	gulsparr	-a	Korp	korp -a
Spilkräka	spilkräka	-or	Rapphöns	rapphöns
Stare	stare	-a	Snöskata	snöskata
Svala	svala	-or	Stenskiut	stenskiut
Hök	hök	-a	Talgore	talgore
Sädesörn	sädesörn			

B. Kroppsdelar hos fåglar.

Näbb	näbb		Kam	kam
Bjällan	bjällan		Kräva	kräva
Vinge	vinge		Fjäder	fjäder fjädra
Bröst	bröst		Klo	klo -r
Sporre	sporre		Skjort	rämp fäton.

agabalen.

Jakt.

Jakt, jakt, bedrifves ganska mycket framför allt i skogsbjörda, äfven af ättskilliga bönder. Fjör hade jägaren fjörten, icke annat än en flintskypsa. en hadda da flinta på handen a da tänds om i krut a fönstret; handen på på fönstret a da flinta el. Mand laddade ma krut a hagst a fönstret. Därtill användes en laddstak uti trä sam pat på ma på bsa i hylsa. Dit kunde handa att mandgäst gjorde hagel skott. Mand lagade fört till små fyrkantiga bitar a sa. hadda da en smoflask a gäst den ma. hadda flinta da i trä bita sam en lagur hst a tändskypsa. Mand använde en krutskottskruva da en skott ma, den va sam en kerkskruva. Bostan hade aldrig mer än e pipa.

Jägaren säger ga jakt a det han. Hand har ordare a vaska på ryggen a e fönstret uti bsa på handa ma. Hand a det djuret, handen han fjörten, fjörten pasade vi et gamat hst på gästgan. Star handen fjörten, hadda fjörten på skala på hand va da va fjörten.

Landsmålsarkivet Uppsala. 490
Paul Smedberg inl. 1920. ÖDESHÖG
ÖGL

22. Kräldjur och groddjur.

Orm	orm - a	Öbla	furfota	furfota	örpuz	ör
Luggorm	huggorm	pla	sala	gubbsma		
Ormski	ormspla - pler	Groda	groda	hoppstosa	(da purlad sa a a khat)	
Snok	snok - a	Grodunge	grodunge			

23 Fiskar

A. Namn på fiskar.

Aborre	aborre - a	Gädda	gädda - or
Brak	braks - a	Mört	mört - a
Ruda	ruda - or	Äl	äl - a
Laxring	laxring - a	Röding	röding
Ärdsplotta	ärdsplotta	Nors	nors nersakonga
Skriten	skriten mörhund	Loja	loja - or.

B. Stoppdelar hos fiskar.

Gälar	gälar spol	Rom	rom, frö
Fjäll	fjäll	mygke	mygke
Fena	fena - or	Stjärten	stjärten

Simblåsa varpsso Inbrämet m.m. et.

C. Fiske.

När man fiskar, fesk, använder man:
nät nät - a

metjö metjö ma krak a revar

sjaksofe a meta lake ma

mjärde mjäls - a

guster justru f. or. (att ta fisk med guster kallas
att justru).

h. g. ?

24 Insekter.

Mygga myga - or

mygg (koll.) mygg - or

Lus lus lös

gnät gnät gnetor

Broms broms broms or

Bladlöss bladlös

Tordrypel torbago

Fluga fluga - or

Spjfluga spjfluga - or

Hartfluga hartfluga

Styg styg - or

krakhermba

Loppa loppa - or

Humla humla - or

ll 2

Byggmästare byggmästare - a

Stekmyra stekmyra

Blinthugg blinng - a

Gräshoppa vafbiten

Myra myra - or

Fjäril fjäril - a

Rödmyra rödmyra

Löfbagge löfbagge

25 Spindlar, leddjur, maskar, blötdjur.

Kräfta kräfte - or

Mask mask - a

kräbu - or

dagymark dagymark

Binnikemask diltor -

Metmark jofmark

Lynt dlyntor

Kälmark kälmark

Tyel rget rget

Snäcka snäcka - or

Smigel smils - a

26. De viktigaste trädslagen och deras användning

Såsom i inledningen nämnts, är socknen de-
lad i ett skogsområde och ett område, som nästan utes-
lutande består af slåttland, åkrar och ängar. Därför
lägger hvad som i det följande kommer att omnämas
angående skogsushållning och arbetet med kolning

a

Några vielda djurs läten

reson	hvar	harfanzet skrekur
vargon	skrikur	
skautu	skvatsrar	
duva	fuator	
jökön	gahr	
huvon	skrikur	
grön	kvatrar spelar	
småsygla	kvitrar	
hspatsor	ghvokar	
srma	vasor	
mjgöt	vudar	
flsjör	svrar	

Landsmålsarkivet Uppsala. 490
Paul Smedberg inl. 1920. ÖDESHÖG
ÖGL

Ödesby

51 a

gårbränning nästan uteslutande den södra, större delen af socknen, som är uppfylld af skog, om än äpen jordbruk äpen är en hufvudnäring.

I skogarna finnes fyra äls tal, gran, björk, asp, ek, ask, rönn, al, ask, lön, ar, hasselbärsk, enbärsk.

Alla dessa träd avverkas naturligtvis och virket tillvaratages. Men, det är dock mest barrträden och björk som hugges.

Af gr barrträd hugges (man timor, sagd) staka och ve te bränsl. Björken användes till ungefär det samma. Af granen får man destub grandbark som en fler a te garvara. Den bästa barken får dock af ek. Denna tas om vara, när trädet savar. ^{de barken är ekst} Ekens ved användes till bjälka, lagor ve, vespantikor, gubeko, grenarne till stavar. Skaper får man äpen af enen. Af hassel gör man mastaka och harvala. Vidjor som behöva vid gårdsgårdars uppförande får man af gran

u
25
2a

och vide, granvejdor & videvejdor. När man har huggt af risot på enbaska färd enbaska te bränst. Tärket af Tall benämnes furd

"	"	gran	"	gran	
"	"	björk	"	björke	(segbjörke, mada röbjörke)
"	"	ek	"	eko	
"	"	bok	"	boko	
"	"	en	"	end	
"	"	asp	"	æspo	a
"	"	ask	"	æsko	a
"	"	al	"	alo	
"	"	ronn	"	ronn	
"	"	otel	"	otelo	
"	"	hassel	"	hæsto	a
"	"	pel	"	peho	
"	"	salg	"	sædo	a

Samma ord, dock endast brukliga om de större träslagena och framför allt om de vanligaste, beteckna äfven ett större eller mindre

Torsten
Torgman

beständ af trädet i fråga ex. björke, en björk dunge eko, en ekskog s. v.

27 De viktigaste arbeten, som här till skogsbruket och därvid används redskap.

A. Afverkning af byggnadsvirke.

Om vintern på svintön på en fjärr i skogen & hoga byggnadstimmer. Detta för man sedan till såga, vältomsågar, för att få det beredt till bjälkar, plank, bräder, rib, låtar grova raft. Det yttersta på stocken, behövt, blir svata.

Man kan antingen fjärr släpa eller ap. last. Jon stock hemkörd släpa, kullar släpstat.

B. Bränsleberedning.

Veden köres hem som laster och hugges sedan. Den uppmanas i färd. Till ved duger hvad som helst; Träs (en medruten gårdsgård) tspe sam en fjärr hem & lagor på veabakom. Veden

- 1/2 m?
- 1 m?
Taksparan utta
kåpa hovlar takspan

För denna ingen ting, så fick man bygga
under vete, så synkom tucta, ma de va en stor
krub fik de ta stor behag.

Landsmålsarkivet Uppsala. 490
Paul Smedberg Inl. 1920. ÖDESHÖG
ÖGL

förvaras va veselst. Arbetet i skogen såld om ha
laktat, i park. om julen på de drängarna göra hem
et lus ve, i julatyr (tara a stäba i jula).

C. Beredning af stängselvirke och uppsättning
af gårdsgårdar.

En gårdsgård, jaggar, uppsättes på följande
sätt. Man tänker sig en person, som ger en annan
befallning att uppsätta en, jaha.

du sa ga a höga trind te jaggar. Du ska gå och bygga trinn (gjorda af
a ransa ap stavar a sa hota a minde trind som klyffas) och göra i ord
sätta i stavar, mäs mer än två a ning stäver (gran och furubunkar, enbus
e halv an mela vaf hot a sa et har som karitän upp) och på hota (stötta trind
stg ve vaf annat hot (stretstäm med järnstänger) och påtta i stäver, 2 1/2
hälor jaggar) a sa höga vep, alu (mellan hvarje hot (Hafapar) och ut
sa mäs sam gar at e lankom, stöd vid kvart annat. Thyg sedan vid
a ren jaha ap dan ma tre vep, for så mycket som går at till län (du de har a jaha)
ve vaf hot, två a e halv an her. Gårda sedan upp den med tre vep
höjste nakatna, ma svejd vid hvarje hot, 2 1/2 alu höge till macka
vep på de vura trinnan (öfverste trinnan). Glöm inte

En
haga (e-?)

546

na de hadt grandvejsdr guder jats de grandhuzke te ha
na de stals hata am gamla jaggata a da krenza
de pa der dar grandhuzke.

Landsmålsarkivet · Uppsala. 490
Paul Smedberg inl. 1920. ÖDESHÖG
ÖGL

55

Väl det ska vara vedda vidfor.

var am ny

Där en gårdsgård möter en annan, uppstår
et knä. Skola flere bönder gårde kvar sin bit af en gårdsgård,
uppstår en feldnad mellan hvarje del.

När gårdsgården börjar bli gammal, måste man
frea den, stäta den. När virket blir uppruttet, spritt,
kallas det träs och användes till grytstäl, en mere skämt-
samt namn på ved.

kl. svant av en
turis

Gårdsgårdar af ofvan beskrifna typ börjar numera
på vika för enklare, som inte tar för så mycket virke.
en fler af stölp a spikar. Man står med stölp, på hvd.
lätör på
hu man spikar putbor.

Tid vägar, ersättes gårdsgården af:
en grind, et le bestående af två grinstölp a en gron,
hopslagen af spjåla a två stöcken virke. Den hålles
stängdes med klingor eller för haka. Större grindar be-
stå af två lea.

En mindre grind kallas en led a

Öfver berg ersättes gårdsgården af gap, bestående

grinstälarna (en lyk
som de hatacypor a
knipen för i gronen)
Öfver berg

af 2 lampor med tre stæver i en lampe, se trind, da blor at
Lampor I stillet for grunder kunne anvendes Jøttlogap,
de består af tre stæve, en i videren og en i te lege
stæver på (de af stæver). At oppna et sådant gap kallas at
fjella ner, at slunga fjella op.

D. Den gennem skogafverkning af jorden markens beredning.
I afverkade stæven i skogen ved de af sæde ryg,
de blir platfælor (navnet kommer deraf at de platar af
endbraska). Den sævads de ner ryggen med hærder af tre mæla
stæver. Denne ryg, fældryg, fick man, lof at færa af mæ
færd.

as med grund
Næst der
tre parker med tre
mæ i den af sa
reghad med de

At sævads er numera bortlagt, nu tæler man sævads
rætne, de gør væden.

E. Kolning

Beredning af trækol, kølbrænding, företages sæt
mycket. Därvid tillgås på följande sätt:
en brand køl af udfaldet æter. Man brænder køl af affallet efter
timor af søgostaka: en sæter om timmer og sætstøcker. Man sætter en
stæve med i af ve rænt bring stæve i midten og ved rundt omkring

acc: ?

alt atesam de vil ha dem store mængden ved beror på hvor stor man
te. som gøre de se de blæstæftat, vill ha milan. Sedan hæfver man på
de kalas for stæve sen ha de en. gør så det blir lufttæt, detta kallas
yppning med i sæm de slæpe stæve. Man læmner den oppning i midt
ner et i. som tæpe de de man de där man slæpper med det. Sedan
gør draghæt med ve bakom. sen slæppes milan till, med draghæt
ha de en pik af drar værmen det læmnes mere vid backen; sedan har
de into af fællbrant. de bygger man en pik, med hvilken man
op. i hæfte af vaker be de af drar værmen, det där det inte är till
nat. stora mælor ha at göra ræckligt kolat. arbetarne byggas upp
manatal. sig vid liten skydda och vaker både
natt och dag. stora mælor behöva brinna
flere månader.

Det færdiga kolat mætes i ryg eller læst. (1 læst = 100
tunnor). Navnet ryg sammankænger därmed, at vægner af colat
at færdig kol i, kallas kølryg. De plægas ryggen 12 tunnor.

F Beredning af tjære

Iman, at færdig, at kopa i handelsboden,
handelsboden och dessa för resten, ofta vore mycket aflægge

Beredde man sig tjära, järn, tjälf. Merendels skaffade man sig sådan blott för eget behof, ena behövd, hvarvid tillgick på följande sätt.

<p>Törstakna i jula brytas ap. sen huggs en tjära först smält a laga i en stord gryta a laga sedan stupd qudr e hal. a i dem halan a st hsl. a sen sa klenor, en te kron sa de nya yppning blir a sa lagor, en pa ve a dar utpa sen kofas all törst a de feta or a. a sa har, en kopp ana te a de kan bli fra e halv or e a e halv kana all ate. som törst a fet. e.</p>	<p>Törstakbar (dubbar junchällande mycket fettämne) brytas upp. Man huggs sedan sänder tötet smält, läggs det i en gryta, som hvälfras öfver en stenball, försedd med ett hål. Vid kanten sätter man igen si det blir lufttät. Sedan lägges man på vid utampi och eldn. di kolas tötet och det feta rinnes af. Man har på kopp under på tjäran i. Det kan bli från 1/2 till 1 1/2 kan man tjära, beroende på tötets fetthalt.</p>
--	---

Det var dock icke så ovanligt på vissa gårdar att man brände tjära i större skålar till afslut. Man hade då anordnat på något olika sätt.

<p>en hade en järbsten som a man rador med rapping a, en förgyppning a, st hsl med uti. Törst kunnas ap i en randel all ate sam de vil ha järsmela stå fe a sa gör en tsp. a. na de sen har quofekt vel sa de nya luftsh a sa tända de pa na. a sa ha de en liten kopp te a ta ana järn ma a e tjära te a torna i. sen sa randa de feta a de blir järn a t. dar kan bli fupp ate, pekste kanor all ate sam järsmela a stå fe a törst a fet. e.</p>	<p>Man har då en järboll, ordentligt uppvärmd med en fördjupning och ett hål i midt i. Man lägger upp tötet i rundel, en kuff, stor all efter som, man vill bränna mycket tjära. Man gör en kopp på den, och när den sedan blifvit ofvertäckt väl, så att det icke finns några lufthål, tänds man på den. Man har en liten kopp att ta undan tjäran med och en tunnare att tomma i. När rinnet det feta af och det blir tjära. Det kan bli 20 a 60 kannor beroende på milans stärke och tötets fetthalt.</p>
--	--

G. Redskap och fordon vid skogsbruk.
 Säg, sag or.
 Stocksig stakasag or.
 Tedsäg vesäg or. Djulfw klingan är fast.
 Sitt antungen i en bisp eller i en stelmog.

Yka, qks pl qksör. Dess delar äro: qksörkaft, iksa ma
haman, qksörögat, blekst, ayam.
Vedya veaks, hoyaks.
Kundyk honaks
Pila skraks, bila
e reu te a hawa pa ma a pua on harjolung te a lma
ma.

Kälkar fjälka (sq fjälka) som stor skogslände kallar
äpön björn. Som kälkes delar äro följande.
Frankälke förfälke, bakälke återfälke firande
medelst stföttra.
Medar medr, belagda med träskenor, ämror, (man
säges anra fjälka) de äro di träskoda.
Fjäte fjäte - a Ma (mätt) R. Ö.
Banke banko - a
Marstakar maffaka a manxor
Skaktar tjölor (tva stökon te stordtjölör e pa vadern
sia.
Selar sêla (sq sêla) besta af:

Östern

Bojträ bojtra klada ma löker pultör
Däckel, däckel ma aphalaro te hela däckon ma,
firsedd krämpör (sq krämpa). För
hade man schabokt utä tre a vejad te
aphalarör.

Tömlöpare tömlöparö
Näckrem näckrem utä vejdör
Bringrem bringrem

Betsel betsel med
hufvudlag huvda, fäkrem a panrem
Träns, träns mel. Svärkinda hästar behöver
man stängsel, ser spör: Äro de riktigt svär
använder kappön.

Ok, uk, en ränd stak ma lutor. Omkring
hornen läggas höntygla. För all hille oket fast
har en pumzak sa do into far a oksa. För man
new ha otarne mullakad.

lumpör
draggen bukjet
selapara
pumpzak pa steg
mit
fler.
?
ligger in på den
atlinkö
drar om i skäl

28 För allmogens bekanta växter.
Ochade växter.

A. Trädgårdsväxter.

a.) Hökswäxter.

Jordgubbar	potgurba	Persilja	papilja
sockerväxter	sakrorator	Kål	kål
Bruna bönor	bruna bönor	Blomkål	blomkål
Spenat	spinat	Herbkål	vitkål
Gurkor	gurkor	Morötter	morötter
Sill	dill	Palmnackor	palmnackor
Pepparrot	pepparrot	Gräslök	gräslök
Härlörter	rötter	Rödlök	rödlök
Lök	lök		

b.) Blommor.

Pion	piöndor	Beller	tuusongör
Pungulliga	pungstaleljör	Vallmo	vallmogör

(Man bund mig alltså en förklaringsanvändning av den med sig i kyrkan). pavahata

blahata
tulpanor
abred lavender
larkspur
mål skid
astra pene
lensmansgata

c. Buskar.

Syrén	surén	Bärlbuskar	berabaska
Stickelsbärsträ	stikbærsträ	Småbär	

rubenbærsträ
klar
trerasor = ?

d. Träd.

Äppel	cephora	Äppel	äppel
Päronträd	parotra	Poppel	popel
Kirsbärsträd	kerbesträ	Bok	bok
Krikenträd	krkatra	Ask	ask
Plommanträd	utphomatra	Lind	lind

kerbesträ

rapphomatra
Frukterna kallas

Äpple	cepho	Krikan	krka
Päron	peron. (st-peron)	Plomman	phoma
Björnar	brarandor		utphoma rapphoma
Pergamotten	paramator	Kirsbär	kerbær

B. Växter, som odlas på äkrarna.

Råg	råg	Skete	veto
Härf	härp	Ärtor	ärtor
Korn	korn	Lin	lin

Hampa hampa Klöper klövor
 (da beredes lika. Vicker vicker
 dant som det).

29 Vilda växter.

Det är egentligen ett mycket ringaantal som
 fått några namn af allmoget. De andra flertalet vilda
 växter äro alldeles obekanta.

✓ <i>Centaurea cyanus</i>	blåklint	arsabucka (Frothun europæus)
✓ <i>Cirsium arvense</i>	tist	
✓ " <i>lanceolatum</i>	guld-tist	vitt klövor.
✓ <i>Thrypanthemum. Matricaria.</i>	prästanaka	
✓ <i>Anthriscus silvestris</i>	hunnakaks	Chamaenerium
✓ <i>Cerium Carvi</i>	körnung	mjolkkal.
✓ <i>Chenopodium album</i>	mygel	Galeopsis
✓ <i>Achillea Millefolium</i>	renfana	höfnätbr.
✓ <i>Antennaria dioica</i>	kattfötter	Sonchus
✓ <i>Ranunculus acris</i>	smörrosor	mjolkkal.
✓ <i>Tris</i>	lilja	Styonia
		sp. v. majas

✓ <i>Geum rivale</i>	kattotaskor	hämholblommar
✓ <i>Plantago media</i>	knektar	
✓ " <i>major</i>	gröbla	
✓ <i>Anthyllus vulneraria</i>	gröblatanor	
✓ <i>Lotus corniculatus</i>	farngatanor	
✓ <i>Ficaria verna</i>	vintarskär	
✓ <i>Phragmites communis</i>	vas	
✓ <i>Scirpus lacustris</i>	seu	
✓ <i>Centaurea jacea</i>	knapotter	
✓ <i>Primula veris</i>	krakfötter	
✓ " <i>farinosa</i>	majblommar	
✓ <i>Orobanchis tuberosus</i>	spikamat	
✓ <i>Lycchnis viscaria</i>	sparasor	
✓ <i>Hypochaeris maculata</i>	plattagaba	
✓ <i>Rumex</i>	supp	
✓ <i>Campanula</i>	blåkaka	
✓ <i>Tussilago farfura</i>	houbla	
✓ <i>Galium aparine</i>	marbind	
✓ <i>Sinapis, Brassica</i>	akorkal.	

✓ <i>Lappa</i>	marbrø
✓ <i>Stellaria media</i>	survø
✓ <i>Capsella</i>	panuzgræs
✓ <i>Althamus frangula</i>	brakobær
✓ <i>Salix caprea</i>	sedø
✓ " <i>fragilis</i>	pelebær
✓ " "	vidbær
✓ <i>Pinus silvestris</i>	fur tal
✓ " <i>Abies</i>	gran
✓ <i>Juniperus communis</i>	enobær
✓ <i>Quercus Robur</i>	ek
✓ <i>Sorbus scandica</i>	oksel
✓ " <i>aucuparia</i>	ran
✓ <i>Alnus glutinosa</i>	al
✓ " <i>incana</i>	ard
✓ <i>Corylus avellana</i>	hælbær
✓ <i>Petula alba</i>	lyrk
✓ <i>Rosa</i>	løn
✓ <i>Prunus Malus</i>	suraplør

✓ <i>Cratogeomys oxyacantha</i>	(t) hæflopær
✓ <i>Populus tremula</i>	asp
✓ <i>Carex</i>	stær
✓ <i>Triticum repens</i>	kvæk
✓ <i>Eriophorum</i>	dun
✓ <i>Spiraea Ulmaria</i>	kapellgræs
✓ <i>Vaccinium uliginosum</i>	blabær
✓ " <i>Myrtillus</i>	spær
✓ " <i>Vitis sora</i>	krysan
✓ <i>Oxycochus palustris</i>	trunbær
✓ <i>Rubus chumemorus</i>	jata smørjær (mørk, gul (lær))
✓ " <i>idea</i>	hæda
✓ <i>Sampetrum nigrum</i>	brakbær
✓ <i>Urtica dioica</i>	brønmetten
✓ " <i>urens</i>	etonælle
✓ <i>Calluna vulgaris</i>	farv
✓ <i>Fragaria vesca</i>	smølltra
✓ <i>Agrostemma Gilhago</i>	stær
✓ <i>Taraxacum officinale</i>	mæskær

✓ Convallaria majalis   blåkarvald
 ✓ Artemisia alinthium   mata
 ✓ "   vulgaris   grabqndr
 Levisticum officinale   lebsteka.
    B Kryptogamer
 Munsöta   stensöta   halasöta
 Bräken   smabräken
 Hvitmossa   vitmoss
 Skimmossa   bergmoss
 Svamp   svamp
 Lummer   krutmygel   pekruut   pekruut.

Flygsvamp = pap-
 svamp
 Champignon(?)
 vitmoss
 röksvamp
 fruktsvamp   a
    a

30. Beredning af tobak.

Nästan på hvarje gård odlades förr tobaks-
 planter, hvaraf gubbarna själva beredde sin tobak,
 tobak, som de togad och rökad. Hur denna bered-
 ning tillgick skildras i det följande.
 De guds tobaksplanter i jord. Man sätte tobaksplanter i rader
 lika som also hat a rötter. på samma sätt som kål och rötter.

som blöds de en långt falk ma   Det blef en lång stjälk med stora blad
 stora blå präntukron. Sen a de   rundtbloring. När det blifvit växt, ska
 va väkst ska de a dem a ska dem   man af bladen, och skar dem i ryggen och
 i ryggen a sa hängde de ap da på st   hängde ryggen dem på ett spett till torkning
 spet a torkade de. Sen trado de   Man hade en lång lada, i hvilken man
 lenz lada a pakade nedam de   packade, nor dem på till man kun-
 tet de kända a sa halds de malde. Mellan   hvarje lager hällde man
 vat lugor lito go vft alor annat   litet god vit eller något annat
 got. sa la en en lap ap a en   got. Sedan lade man på ett frukt
 sten (de va präsnuz.) som va de   med en sten ofvunpi till präsnuz.
 fiedit a ta apa karva a raka.   Sedan var det färdigt att ta opp och
 a sa hads de tobaksponga   karva och röka. Si hads man
 uta pesoblarv a pipor.   tobakspongar of djurblar och pipor.

31. Olika slags resor.

Att ligga ute på landvägarne och resa var icke
 så vanligt. Någon gång färdt at västern a grana a färd
 to lito gran. Man hade rika sa mycket att köpa da som nu.
 Ibland företogs de om vintor man into om sänder re.

ser till Norrköping och Linköping, när pappyr a lin-
pappyr. Sen sedan resa tog två dygn, ibland mer als
mina, beroende på vejalaget. De vägarne voro dåliga,
buckiga och steniga, re man ofta. Man kunde rid
utan sadel, reu bambret. Skorde man utan att ha
något lass, sade man föra (aka) latta.

32. Vid resorna användas forden m.m.

Vagn, vagn (pl vagnar)

Åkvagn åkavagnarna ma braskross a
braseto a vagn fjera, vagn fotrak. Sedan brukade
fir, men nu has de finare vagnar med fjador. Simp
la vagnar, som användas fir kallades bältvagnar.

Skogsvagn skogsvagna

Storra fjera (pl fjador)

Delarne på en vanlig vagn äro följande:

Framvagn, framvagnen består a bangko, vagnbr a
jul (tio ekor i varje jul a fem lötter, fem beta te fjera
seks spika i var fjera) lebangko a två rindor.

fjervagn

Odestis

Bakvagnen, bakvagnen består af dessutom trumma te
a ha fjatret uti a sa bangor, träfjapa, janshoda i
vadera aon te fjufjapa. akpla ma julvaka utam
a halvbagsor i kaba. två teplor te styra ma
utoteplor e pa vadera sa ma gan i aon te beta pa
akpl.

Släde, släde (pl -a) voro antingen skrym
a gamla dröjor, ryssa (farkadon om vinton. en-
manfla. Sätee bakfjer kallas hrensst.

33. Uppförandet af en byggnad.

Byggnaderna på en bondgård äro natur-
ligtvis uppforda af timmer, byggnadstimmer. Att
uppfora, ett hus tillgär på följande sätt.

fäst såls on grava gran a lögn. Förs gräfle man till grunden och bak
mer smasten te gränsten. di gran ner smasten till grunden. Man gräf
de halvansor an uppst a sa fj. de skaln djupt. Man använde kilor
bade sten te sakel di fjelade sak sten till bakel. Man kilade ut bak

fjuf = ?

) 7
25
6

la ut a granitbar. na da lida
fahit va da te a lagan dit fastvar
vot a sa bygga ato ritning.

fäst hogor, en timrot i sko-
gon a sen fgr, en hem, it dar, en
ena fag te a bygga a sa skras, te
ap fem a saks tim. en har e hog
pks te tilla ma a skras, te hoga
jamt ma. fästa ma skras, en
ato skrasnord den andra ato
falk. fäst va da te a bora ma
en dymlinga navor a pla, en dym
lung. sen drar, en ente quastak
te dymlinga a marker var, en
sa bora. sa sator, en pa stak
en pa dymlinga. sen tar, en dralinge
got a drar ma te a hoga ur
pa quastakon. lagan har, en ut

ur granitberg. När grundens blef
färdig, lades fothvarvet dit och så
byggde man efter ritning.

Först hugges timrot i skogen
och körs hem till den plats där man äm-
nar att bygga. Sedan skrädas stockarna
sät timrot. Man använder då en
huggare att tilla med (man huggar
då mindre versamt af stora stycken)
och en skräpa att hugga jämt med
(Stucken lägges på boken, där den fast-
hålls med halvhaka). Första sidan
skrädes efter skräpire, den andra
efter tulk. Först borade man med en nafs-
stak (budsavor) och slog i en dyng
Direfter drar man, intill afsör-
stocken till dymlingarna för att märka
ut hvor man ska bora. Sedan ställs stock

5 (0 ?
24
50
6 m 1 ? = ?

te a markas ut knutar var, en sa
hoga ala poga.

pa dymlingarna. Direfter drar man om den
get (kallas äfven katon) för att veta hur mycket
som ska huggas ur (dessa kallas att mäta)
på öfverstocken. Sedan klod brukas för att
uttrina hvor man ska hugga eller säga
vid knutarna.

34. De hus, af hvilka en bondgård består.

Till en vanlig bondgård hörer följande hus:

- Boningshus   stuga
- Ladugård   lagol
- Stall   stald
- visthus   visthus
- sådestod   såsbo
- vagnbod   vagnfäls
- vedbod   vefäls
- Tröskverkstuga   drevhus
- vinhus   vinhus

Bryggghus   brygghus, mälthus
 Affräderhus   avträderhus fetus (skäntramt
 namn kanslitt.)

Detta hus funnos alltid, ibland kunde
 några vara sammansbyggda. Följande hus funnos på
 flertalet gårdar.

Torkhus för   lön   bästa
 Smedja   smedja
 Skvarn   skvatta.

a. Boningshuset.

Riktigt gamla boningshus bestod endast af
 förstuga, fästas, kök och boningsrummet
 stüwa. Huset hade då utskjuta, var inte bräfsrat
 men merendels refererat. Endast en ytterdör, där,
 fanns, denna var en enkel dörr. Utanför denna var
 fästebro uti trä nägon gång stenhalor. Därmed hade
 träsnaror (ganzogen uti trä). Huset var täckt med halma
 tseru, nevor, skrantekar. På taket funnos två bräder bit

a
c
a

= ?

dande takhuvon, på gäspen vinner Nedersta delen af taket
 kallades takfoten. Det fanns endast en kaffen. Fönsterna
 vor små (de fick skata om de hade stora rutor) med flera
 rutor, inrättade i bly. Andra till fönstret hörande delar
 vor väggar, fönstorkar a bryg.

Till boningsrummet ledde två dörrar som
 va chop ma en past mala. den, ena ledde till köket, den
 andra till förstugan. Dessa öppnades med hörnet. Bred-
 vid dörrarna fanns en yppan spis. Allt det murade
 kallas mur, detta sträckte sig äfven ut i köket. Bak-
 ugnen, bakugnen var en stüwa (en fyg) Öppningen
 till bakugnen, anslöt sig var en hön. Ugnslottmen
 kallades alon. Spisen bestod af murbart som
 var väf alor var de et tränkto te murban. Spis-
 nämnda fall blef det en murhyla. Dessutom bestod
 spisen af murpelars a spishal. Man brukade
 göra om i elon ma en elspas (et ganzstake i ena
 oem a et tränkto på da.

Detta är anledning
 till att denna
 dag kallas julstom
 infästningen för blyg
 fästom. Det nu är
 träbly.

= ? a ? 8 ?
 plon !

örstapen
 a ? a

see
 mygd tränkto
 ter yän

Väggarna voro papada med färdor a ler dels bruck
 golvet, tegel, utgjordes af klämnor a skradastaka, hvar
 plankan kallades e tepa (pl. or). Allt lägga in golvet
 kallas at teja. Det var tre fönster på stua a et i kö-
 köket. Innertaket kallades panel; det var gjord af bräder
 a sparar som va synliga.

Ännu stals hade
 inga panel

Vinden var inte inredd, det låg en brädet här
 och där, Taket bestod af trind.

De båda andra hörnen af stugan upptogs af två
 vaggfute sängor, så primitivt gjorda, att enda de bestod
 endast af fastspikade bräder. Det hände till och med,
 att samma låg i trind te bston, hvar på båda sidor a
 e vpa (ett skynke). Sängarna skyldes af sparlakar,
 fjofots, spanlakar, et tako såls vara hölja

Några andra möbler voro inte många. Framför
 sängarna fanns ofta et skap. Dessutom hade man i stugan
 e sofa, några rama stolar, et slagbol te dela ner.
 I köket hade man et fast atabot, e tuola

8?

t?

Där voro uppsatta spet att ha bröd och besök på
 Man kunde få se länge speta ma potakak som de brukat.
 Icke sällan hände, att man hade hansen invid i
 köket.

? beständ

Såsom grjndaden använde man tenfat
 som voro uppsatta öfver dörren a skvorkupa så de var många
 Stängslet för dörren var primitivt, en stak
 som de hade i fast a såls mot dora. Spisen stängdes
 med en lem. Även plögde man vltmora.

stara or munda

vittlar

En sådan bostad var vitteligen bruklig i
 gamla veta, men det dröjde ända till 70 och 80-talen innan
 hus, försedda med dräbte rum, uppfördes. Et ell mera
 modernt hus, uppfördt på nya modet, ser det ju helt
 annorlunda ut. Sängytorna ha ändrats, nu har
 man bärlstör eller madräs och kote a lakar. Moderna
 möbler äro berä och befängjer

Har man inte byggt om har man åtminstone
 moderniserat bostadshuset, satt in perspersa, kuckor

? 11
 2

tapserat väggarna. Husen äro täckta med tepl eller paf.
Till köket har byggts en särskild ingång, ~~högskiveston~~.
På golvet har man mator, hvilka för paknades, i stället
ströde man enord på golvet till gul.

b. Ladugården.

Inom ladugården, lagan rymdes kreaturhagen eller
fejus, folca, två sälar, stal i anord som, ränd af två gå
dess uppfinande tillgick på samma sätt som böningshuset
dock med någon olikhet, som framgår af det följande.
De lagade knutasterna & lagor. Först lades knutasterna, hvar på tim-
vari på & så delade m. st. e lader, ringen börjar. Man delar in till lader
laga, kreaturus & stal. de tim. lagor, kreaturshus och stall. Sedan lades
ränd af lagen. som sats de af gorden var upplimrad, sattes takets
takotola på lader påft apa & lader upp, hvar på lader påft. Sedan
täckte man halva & spröt & vidjar. Täckte man med halva, hvar
så manade de om bröthalva & vid använde spröt och vidjar. Sedan
så jafs de hängare te laga ~~trinn~~ ^{manade man vässidhalva}. Man
på te hala manna ma. de gao. gjorde hängare till lägga trinn

gå

lades på ma timor mala vat på för att fasthålla mörningen Tim-
ram.

mer användes till alla väggar

c. De öfriga husen.

Bryggkåst, bryghuset, användes till att brygga
dricka i. byka kläder. Det kallades öpen maltkåst.

Bastån, basta, var försedd med en stor spis, ^{fyrt} gal-
ten och fjara & apa anorden (de på malten trökas som den
blir stöpt). Dessutom trökte man linet i bastån. Utanför
den fanns ett bastofjel, där linet skakas, det kallas därför
skakofjel va manna basta.

I smedjan fanns bely, ste & tenor. Uppställning
var icke stor, men de kända som va de vil.

35. Gårdens läge, tomter och anläggningar.

Inom socknen fanns förr 5 byar, byar, Öls-
högs by vid kyrkan, Böbyn, som var den största (9 1/2
oförmedlade mantal) Svåns ^{by}, ^{by} Råby by, råby by,
Omunge ^{by} och Aby by ^{by}, af hvilka en

Starla. Denna var utforsörd på följande sätt. De
 högs Trina staka a högs a basken som högs de infets på den
 end staken las inte den and de gata gawte fests a se Teckis
 de ma saft bra grova a se karton. apa.

4. På bodar o. d. hade de ofta utbyggnaden utskyp
 quo bodarna. där hade de kläder kläder.

I betena kunde någon gång ha de att de
 jobbas ap. hyster.

Landsmålsarkivet Uppsala. 490
 Paul Smedberg inl. 1920. ÖDESHÖG
 ÖGL

del här till Stora Åby socken.

Inom hvarje by fanns en byfogde som hade te a
 hela i varje allting ma vin a far. Han hade att hålla bya
 sterna, där byns angelägenheter behandlades. Där fördes en
 protokoll, som ännu finnes i behåll. Inom byn fanns äfven
 en svinarung som såls ansvaren för att svinna into rotas

I Åbyby låg själva boningshusen, ett stycke ifrån
 landsvägen, utmed hvilken lagas la i reka. Genom hvarje
 ladugård ledde et jottfals te van sin gah. Dess laste de gen.

Ågurna, cjdora, voro delade, på att hvarje gård hade
 var sin skift, de la seftoris. de hade rastena te merke
 ve vat set seftis, sa da va due te a fgra rata fördr. Kreaturs-
 hagarne, beta hade de rhop. Denna gjorde att man måste
 släppa kreaturen på en gång både ut hagarne och på trädena.
 Sen väg på hvilken, man körde kreaturen till hagen, kallades
 valgata.

Men i slutet af 1830-talet började af 1840-talet blev
 det lantmätteri, de samliga måste flytta ut, hvarigen